

Political Preferences
Preferencje polityczne

6/2013

Redakcja naukowa:
Robert Alberski
Waldemar Wojtasik

Katowice 2013

Rada Naukowa:

prof. dr hab. Roman Bäcker (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Polska), prof. dr hab. Tadeusz Godlewski (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Polska), prof. dr hab. Iwona Jakubowska-Branicka (Uniwersytet Warszawski, Polska), prof. dr hab. Slavomir Magál (Uniwersytet św. Cyryla i Metodego w Trnawie, Słowacja), prof. dr hab. Jozef Matúš (Uniwersytet św. Cyryla i Metodego w Trnawie, Słowacja), prof. dr hab. Libor Pavera (Wyższa Szkoła Handlowa, Praga, Czechy), prof. dr hab. Dana Petranová (Uniwersytet św. Cyryla i Metodego w Trnawie, Słowacja), prof. dr hab. Olga Prokopenko (Sumski Uniwersytet Narodowy, Ukraina), prof. dr hab. Teresa Sasińska-Klas (Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Polska), prof. dr hab. Jerzy Sielski (Uniwersytet Szczeciński, Polska), dr Marcjanna Augustyn (Uniwersytet w Hull, Anglia)

Kolegium redakcyjne:

dr Agnieszka Turska-Kawa (redaktor naczelna)
dr hab. Robert Alberski (redaktor tematyczny: systemy i zachowania wyborcze)
prof. UMK dr hab. Danuta Plecka (redaktor tematyczny: identyfikacje polityczne)
dr hab. Łukasz Tomczak (redaktor tematyczny: partie polityczne)
dr Zbigniew Widera (redaktor tematyczny: marketing polityczny)
dr Waldemar Wojtasik (redaktor tematyczny: systemy partyjne)
mgr Przemysław Grzonka (redaktor statystyczny)
mgr Jarosław Wichura (sekretarz)

Recenzenci:

prof. dr hab. Ludmila Čábyová (Uniwersytet św. Cyryla i Metodego w Trnawie, Słowacja), prof. dr hab. Norbert Vrabec (Uniwersytet św. Cyryla i Metodego w Trnawie, Słowacja), prof. dr hab. Krzysztof Gajdka (Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Polska), prof. dr hab. Tadeusz Godlewski (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Polska), prof. dr hab. Jacek Wojnicki (Uniwersytet Warszawski, Polska), prof. dr hab. Michał Strzelecki (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Polska), dr hab. Dariusz Skrzypiński (Uniwersytet Wrocławski, Polska)

Projekt okładki:

Jarosław Wichura

Korekta:

Teresa Tokarczyk-Łyszczarz

Wersja pierwotna czasopisma: papierowa.

© Centrum Innowacji, Transferu Technologii i Rozwoju Fundacja Uniwersytetu Śląskiego
Katowice 2013

Patronat nad projektem sprawują Polskie Towarzystwo Nauk Politycznych oraz Towarzystwo Inicjatyw Naukowych.

Wydawcą czasopisma jest Instytut Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu Śląskiego oraz Centrum Innowacji, Transferu Technologii i Rozwoju Fundacja Uniwersytetu Śląskiego.

ISBN: 978-83-61975-61-8

ISSN: 2083-327X

Druk:

REMAR, www.remar-sosnowiec.pl, e-mail: wydawnictwo@remar-sosnowiec.pl

CONTENTS

Introduction.....	9
In Memoriam: Radosław Solarz (prof. dr hab. Andrzej Antoszewski).....	11
Radosław Solarz (University of Wrocław, Poland)	
Ritual participation? Polish opinions on politics and political parties.....	13
Robert Alberski (University of Wrocław, Poland)	
Satisfaction with the activities of reeves, mayors and presidents of cities and evaluation of the level of representation of the interests by local governments.....	33
Agnieszka Łukasik-Turecka (John Paul II Catholic University of Lublin, Poland)	
The Attitude of the Electorate to Statutory Solutions Giving Equal Opportunity to Men and Women in Filling the Positions on Electoral Lists ..	47
Łukasz Tomczak (Szczecin University, Poland)	
Voters in the face of election mechanism and scope of leaders authority in Polish political parties.....	61
Wojciech Peszyński (Nicolaus Copernicus University, Poland)	
Presidentialisation of electoral behavior in non election 2012 year	75
Karolina Tybuchowska-Hartlińska (University of Warmia and Mazury in Olsztyn, Poland)	
Economic voting in Poland from the perspective of declaration of voters.....	91
Waldemar Wojtasik (University of Silesia, Poland)	
Economic voting in Poland: the end of transition model.....	101

REVIEWS

Darren G. Lilleker, Nigel A. Jackson (2011): *Political Campaigning, Elections and the Internet. Comparing the US, UK, France and Germany,*

(London – New York, Routledge), s. 197 (Reviewer: Katarzyna Stelmach)	119
Małgorzata Fuszara (red.): <i>Kobiety, wybory, polityka</i> (Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2013), s. 268 (Reviewer: Joanna Podgórska-Rykała)	128
Krzysztof Kowalczyk : <i>Partie i ugrupowania parlamentarne wobec Kościoła katolickiego w Polsce w latach 1989-2011</i> , (Wydawnictwo Zapol, Szczecin 2012), s. 493 (Reviewer: Zuzanna Osmólska)	135
Report of the Second Congress of the Departments of Political Systems (Katarzyna Kobielska)	139
Summaries	145
Annex	151

SPIS TREŚCI

Wstęp	9
Wspomnienie dra Radosława Solarza (prof. dr hab. Andrzej Antoszewski) ..	11
Radosław Solarz (Uniwersytet Wrocławski, Polska)	
Rytualna partycypacja? Opinie Polaków o polityce i partiach politycznych..	13
Robert Alberski (Uniwersytet Wrocławski, Polska)	
Zadowolenie z działalności wójtów, burmistrzów i prezydentów miast oraz ocena poziomu reprezentacji interesów przez władze samorządowe	33
Agnieszka Łukasik-Turecka (Katolicki Uniwersytet Lubelski, Polska)	
Stosunek elektoratu do rozwiązań ustawowych wyrównujących szanse kobiet i mężczyzn w obsadzaniu list wyborczych	47
Łukasz Tomczak (Uniwersytet Szczeciński, Polska)	
Wyborcy wobec sposobu wyboru i zakresu władzy liderów polskich partii politycznych.....	61
Wojciech Peszyński (Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Polska)	
Prezycjonalizacja zachowań elektoratu w roku „niewyborczym” 2012	75
Karolina Tybuchowska-Hartlińska (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Polska)	
Głosowanie ekonomiczne w Polsce z perspektywy deklaracji wyborców	91
Waldemar Wojtasik (Uniwersytet Śląski, Polska)	
Głosowanie ekonomiczne w Polsce: koniec modelu tranzycyjnego?.....	101
RECENZJE:	
Darren G. Lilleker, Nigel A. Jackson (2011): <i>Political Campaigning, Elections and the Internet. Comparing the US, UK, France and Germany</i> (London – New York, Routledge), s. 197 (Recenzent: Katarzyna Stelmach).....	119

Małgorzata Fuszara (red.): <i>Kobiety, wybory, polityka</i> (Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2013), s. 268 (Recenzent: Joanna Podgórska-Rykała).....	128
Krzysztof Kowalczyk : <i>Partie i ugrupowania parlamentarne wobec Kościoła katolickiego w Polsce w latach 1989-2011</i> (Wydawnictwo Zapol, Szczecin 2012), s. 493 (Recenzent: Zuzanna Osmólska)	135
Sprawozdanie z II Zjazdu Katedr i Zakładów Systemów Politycznych (Katarzyna Kobielska)	139
Summaries.....	145
Aneks	151

Karolina Tybuchowska-Hartlińska

(Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Polska)

GŁOSOWANIE EKONOMICZNE W POLSCE Z PERSPEKTYWY DEKLARACJI WYBORCÓW

Abstract:

The presented analysis related to the Polish specificity of preferences in economic voting and to the dynamics of relations between economic situation and political assessment.

The analyzed studies show clearly that voters take into account the economic situation in the country irrespective of supporting a particular party – ‘definitely yes’ or ‘rather yes’ (from 75% for Palikot Movement to 79% for PSL). The issue is less important to those respondents who declare electoral absenteeism (60,4%).

When considering economic program of a candidate or a political party, this is the electorate of the Democratic Left Alliance who definitely pay to it a lot of attention (87,1%).

Regardless of declared ideological views and a party support, the respondents pay more attention to the economic program of a candidate/ a party than to the condition of the national economy, and it especially refers to those voters who declare themselves as right wingers (the left +5,7%; the centre +4,3; the right +9%).

To sum up, it can be stated that regardless of an adopted criterion (of electorates of particular parties or ideological views), about $\frac{3}{4}$ of the voters declare taking into account the economic situation of the country or the economic program of a candidate / a political party as the factor which has an impact on their votes.

Key words:

participation, elections, economic voting

Wprowadzenie

W wyniku kryzysu ekonomicznego wielu badaczy zaczęło intensywniej zastanawiać się nad tym, jaki wpływ na procesy polityczne ma kondycja gospodarki. Ostatni kryzys ukazał bowiem silną zależność pomiędzy bieżącą sytuacją gospodarczą a alternacją władzy. Niezadowolony obywateli przełożyło się na zdecydowane obniżenie popularności ugrupowań rządzących, doprowadzając do zmian u sterów władzy. Choć przypadek Polski wydaje się tu niewątpliwie ciekawym, gdyż w samym środku kryzysu w państwach Unii Europejskiej, po raz pierwszy w historii w III RP partia rządząca utrzymała swoją pozycję.

Klasyczna teoria głosowania ekonomicznego dowodzi, iż w przypadku stabilności oraz dobrej pozycji gospodarczej państwa, wyborcy nagradzają urzędujących polityków (*incumbent*) kolejną kadencją. Natomiast w czasach kryzysów gospodarczych dochodzi do ich ukarania [Lewis-Beck, Nadeau 2011: 288].

Generalna, wielokrotnie zweryfikowana, hipoteza wskazuje, iż zadowolony wyborcy przedłużają mandat rządzącym, popierając tym samym partie i kandydatów u władzy. Niezadowolony elektorat szuka natomiast alternatywy w ugrupowaniach i pretendencjach z opozycji [Downs 1957; Tucker 2006; Van Der Brug, Van Der Eijk, Franklin 2007; Duch, Stevenson 2008]. Stan gospodarki bezsprzecznie przyczynia się do wystawiania rządowi rachunku przy okazji wyborów powszechnych [Lewis-Beck, Stegmaier 2010: 120].

Zainteresowania badawcze skupiające się w obrębie polityki i gospodarki zostały poruszone przede wszystkim w literaturze światowej, nieznacznie natomiast w literaturze polskiej. Analizę badań dotyczącą głosowania ekonomicznego w Polsce przedstawił Paweł Grzelak [2002: 217-240], natomiast jednym z pierwszych badaczy opisujących ten model głosowania w Polsce był Alexander C. Pacek [1994].

Najnowsze publikacje dotyczące *economic voting* ukazują wzrost zainteresowania i znaczenia tej tematyki np.: „Electoral Studies” Special Issue – *Economic and Elections: Effects Deep and Wide* [2013].

Główne pytanie o wpływ ekonomii na zachowania wyborcze dotyczy kwestii przesłanek, jakimi kierują się wyborcy: czy podczas głosowania dokonują oceny rządu, osoby sprawującej urząd (*incumbent*), czy spoglądają w przeszłość [Lewis-Beck, Stegmaier 2010: 103-104].

W teorii głosowania ekonomicznego pojawiają się różne kategorie głosujących. Swoje decyzje podejmują retrospektywnie, prospektywnie, bądź problemowo [Key 1966; Florina 1981; Linn, Nagler, Morales 2010: 5-7].

Pierwsza z grup wyborców podchodzi do głosowania retrospektywnie egotropicznie oraz retrospektywnie socjotropicznie – czyli nagradza lub karze, urzędującą partię/kandydata poprzez przyzmat mijającej kadencji.

Głosowanie retrospektywne egotropiczne polega na dokonywaniu ocen ekonomicznych przez analizę własnej sytuacji ekonomicznej (mikroskala). Głosowanie retrospektywne socjotropiczne, stanowi percepcję ekonomii poprzez ocenę stanu gospodarki państwa, jest to głosowanie zorientowane społecznie (makroskala).

Ujęcie prospektywne wskazuje na percepcję wyborcy przez pryzmat przyszłości. Dotyczy ono oczekiwań związanych z rozwojem sytuacji gospodarczej w kraju, jak i uwzględniając własną pozycję i status materialny wyborcy.

Głosowanie problemowe dotyczy natomiast tych wyborców, którzy podejmują swoje decyzje polityczne na podstawie bieżącej sytuacji politycznej, programu kandydata i toczącej się przedwyborczej kampanii.

Głosowanie ekonomiczne na indywidualnym – jednostkowym poziomie łączy w sobie cechy retrospektywne i prospektywne [Linn, Nagler, Morales 2010: 5-7].

Kolejnym podstawowym pytaniem korespondującym z głosowaniem ekonomicznym jest to, w jaki sposób kondycja gospodarki wpływa na frekwencję wyborczą oraz wybór partii i kandydatów w lokalu wyborczym [Pacek 1994: 724].

Najważniejsze zdaje się twierdzenie, iż podejmowane decyzje polityczne – poparcie dla partii rządzącej lub opozycji związane jest bezpośrednio z opinią w kwestiach ekonomicznych. W sytuacji stabilizowania się systemu politycznego oraz trwałości układu partyjnego na scenie politycznej taka opinia wpływa na dokonywanie decyzji pod względem ekonomicznym [Jasiewicz 2002]. Siła zależności pomiędzy ekonomią a podejmowanymi decyzjami wyborczymi wynika z wagi, jaką wyborcy przywiązują do zagadnień ekonomicznych [Lewis-Beck, Whitten 2013: 10].

Ścisłe powiązaniem zagadnieniem z głosowaniem ekonomicznym jest teoria racjonalnego wyboru (*rational choice theory*).

W świetle teorii racjonalnego wyboru obywatele głosują na tę partię polityczną, która po dojściu do władzy, w świetle ich przypuszczeń, zapewni im największe korzyści. Natomiast głównym zadaniem partii jest uzyskanie władzy, dlatego też każdorazowo przy kolejnych elekcjach dostosowują one swoje programy tak, aby zapewnić sobie zwycięstwo. Elementem konstruującym ww. koncepcję jest ludzki egoizm z uwagi na fakt, iż wyborcy w akcie głosowania rzadko dokonują go biorąc pod uwagę dobro wspólne [Ward 2006: 63-64].

W teorii tej mamy do czynienia z racjonalnym wyborcą, który ma odpowiedni dużo czasu oraz zapewniony dystans emocjonalny, aby właściwie podjąć decyzję wyborczą, bez względu na to, z jak skomplikowaną sytuacją przyjdzie mu się zmierzyć. Bez względu na wynik i skutki podejmowanych decyzji, w jego mniemaniu została ona podjęta na jego korzyść [Ward 2006: 66-67].

Natomiast teoria wyboru społecznego, jako podkategoria *rational choice theory* wskazuje na znaczące powiązanie podejmowanych decyzji politycznych przez wyborców z ekonomią. Ponieważ głosując obywatele decydują się na pewien zakup – stają się konsumentami wyborczymi. W akcie głosowania podejmowana jest decyzja oceny i tym samym rozliczenia rządu.

Frekwencję wyborczą można rozpatrywać również przez pryzmat zysków i strat. W wyborach biorą bowiem udział tylko te jednostki, które mają coś do zyskania. Bierni pozostają ci, na życie których wynik wyborów, ich zdaniem, nie ma wpływu. Decyzja o udziale w głosowaniu jest wynikiem przewyższenia korzyści¹ z głosowania nad poniesionymi kosztami² [Downs 1957; Feddersen, Sandroni 2006].

W większości państw wyborcy biorą udział w elekcjach pomimo wysokich kosztów i słabego znaczenia pojedynczego głosu. Wskazując na nieistotność pojedynczych głosów³, należy pamiętać, iż frekwencja jest „funkcją milionów jednostkowych decyzji”, które to właśnie dokonują rozstrzygnięć co do wyboru przedstawicieli oraz kształtu legislatury i egzekutywy [Cześniak 2007: 51]. Zjawisko takie powszechnie uznawane jest za „paradoks głosowania” ponieważ zazwyczaj straty przewyższają zyski i nie ma racjonalnego wytłumaczenia chęci uczestnictwa w głosowaniu ponad zrealizowanie obywatelskiego obowiązku [Riker, Ordeshook 1968; Blais 2000: 83-91].

Jaka jest zatem polska specyfika głosowania ekonomicznego? Wyróżnikiem staje się przewaga wpływu na decyzje polityczne ogólnokrajowej kondycji gospodarki nad sytuacją gospodarstwa domowego.

Problematyka podjętych badań

Celem prezentowanych badań jest uzyskanie wyjaśnienia ekonomicznych determinantów podejmowania decyzji wyborczych we współczesnej Polsce. Badania przeprowadzone zostały w warunkach hipotetycznej sytuacji wyborów. Co za tym idzie, również wymierzanie odpowiedzialności rządzącym należało do sfery przypuszczeń. Dzięki przeprowadzonym badaniom mamy możliwość

¹ Przykładowe korzyści to: nadzieja na polepszenie sytuacji życiowej/biznesowej po dojściu do władzy popieranej opcji politycznej/kandydata, uniknięcie poczucia winy z niespełnienia obywatelskiego obowiązku [Korzeniowski 2002: 242].

² Przykładowe koszty to: wysiłek wkładany w akt głosowania np. rejestracja (USA), zrozumienie sytuacji politycznej [Korzeniowski 2002: 243].

³ Istnieje bowiem małe prawdopodobieństwo, iż pojedynczy głos wpłynie na wynik wyborów. Choć z drugiej strony w przypadku przydzielania mandatów zarówno w systemach proporcjonalnych czy systemach większościowych typu FPTP, waga jednego głosu jest zasadnicza i może zdecydować o wyborze danego kandydata. Tym bardziej jeśli mamy do czynienia z wyborami w małych społecznościach lokalnych i/lub małych okręgach wyborczych, gdzie waga jednego głosu jest znacznie wyższa niż w przypadku wyborów ogólnopństwowych.

„określenia tempa wpływu czynników ekonomicznych na preferencje polityczne” oraz „czasowy zasięg oddziaływania, czyli porównanie ich znaczenia” [Grzelak 2002: 218].

Stąd dalsze rozważania skupiają się na analizie polskiej specyfiki preferencji głosowania ekonomicznego oraz dynamiki relacji między sytuacją ekonomiczną a oceną polityczną.

Przyczyniło się to do sformułowania poniższych pytań badawczych:

- czy głosujący w wyborach biorą pod uwagę sytuację gospodarczą w kraju (gdyby wybory do Sejmu odbyły się w najbliższą niedzielę)?
- czy głosujący w wyborach zwracają uwagę na program gospodarczy kandydata/partii politycznej (gdyby wybory do Sejmu odbyły się w najbliższą niedzielę)?
- czy głosujący w wyborach biorą pod uwagę sytuację gospodarczą w kraju (w odniesieniu do poglądów ideologicznych)?
- czy głosujący w wyborach zwracają uwagę na program gospodarczy kandydata/partii politycznej (w odniesieniu do poglądów ideologicznych)?

Weryfikacja hipotezy

Tabela 1. *Głosując w wyborach biorę pod uwagę sytuację gospodarczą w kraju – rozkład ilościowy i procentowy odpowiedzi w deklaracjach w odniesieniu do wyborów do sejmu, gdyby odbywały się w najbliższą niedzielę.*

		Zdecydowanie tak	Raczej tak	Nie mam zdania	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Razem
Platforma Obywatelska	ilość	73	121	38	13	2	247
	procent	29,6	49,0	15,4	5,3	0,8	100,0
Polskie Stronnictwo Ludowe	ilość	23	37	7	8	1	76
	procent	30,3	48,7	9,2	10,5	1,3	100,0
Prawo i Sprawiedliwość	ilość	86	88	35	17	2	228
	procent	37,7	38,6	15,4	7,5	0,9	100,0
Ruch Palikota	ilość	26	22	8	5	3	64
	procent	40,6	34,4	12,5	7,8	4,7	100,0
Sojusz Lewicy Demokratycznej	ilość	39	44	14	9	2	108
	procent	36,1	40,7	13,0	8,3	1,9	100,0
Inne	ilość	51	35	14	6	4	110
	procent	46,4	31,8	12,7	5,5	3,6	100,0
Nie głosowałem	ilość	62	92	60	23	18	255
	procent	24,3	36,1	23,5	9,0	7,1	100,0

Sytuacja gospodarcza kraju wydaje się być ważnym elementem w podejmowaniu decyzji wyborczych wśród badanych. „Zdecydowanie tak” kondycją gospodarczą kraju sugerują się osoby o niesprecyzowanych poglądach politycznych (46,4%), zwolennicy Ruchu Palikota (40,6%), następnie Prawa i Sprawiedliwości (37,7%), Sojuszu Lewicy Demokratycznej (36,1%), Polskiego Stronnictwa Ludowego (30,3%), Platformy Obywatelskiej (29,6%) oraz osoby, które zadeklarowały absencję wyborczą (24,3%).

Wskazania na kondycję gospodarki, jako na ważny element przy podejmowaniu decyzji, pochodziły od potencjalnego elektoratu Platformy Obywatelskiej (49%) oraz Polskiego Stronnictwa Ludowego (48,7%) – wskazanie „raczej tak”. Wśród osób, które nie miały zdania, co do sugerowania się sytuacją gospodarczą, zarówno w elektoratach Platformy Obywatelskiej, jak i Prawa i Sprawiedliwości, wskaźnik był taki sam (15,4%). Najwyższy natomiast wśród osób, które nie głosowały (23,5%), a najniższy wśród popierających Polskie Stronnictwo Ludowe (9,2%).

Tabela 2. *Głosując w wyborach zwracam uwagę na program gospodarczy kandydata/partii politycznej – rozkład ilościowy i procentowy odpowiedzi w deklaracjach w odniesieniu do wyborów do sejmu, gdyby odbywały się w najbliższą niedzielę.*

		Zdecydowanie tak	Raczej tak	Nie mam zdania	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Razem
Platforma Obywatelska	ilość	90	108	30	18	1	247
	procent	36,4	43,7	12,1	7,3	0,4	100,0
Polskie Stronnictwo Ludowe	ilość	12	47	10	7	0	76
	procent	15,8	61,8	13,2	9,2	0,0	100,0
Prawo i Sprawiedliwość	ilość	90	102	26	8	2	228
	procent	39,5	44,7	11,4	3,5	0,9	100,0
Ruch Palikota	ilość	25	25	9	4	1	64
	procent	39,1	39,1	14,1	6,3	1,6	100,0
Sojusz Lewicy Demokratycznej	ilość	38	56	11	3	0	108
	procent	35,2	51,9	10,2	2,8	0,0	100,0
Inne	ilość	56	41	8	3	2	110
	procent	50,9	37,3	7,3	2,7	1,8	100,0
Nie głosowałem	ilość	61	103	57	16	18	255
	procent	23,9	40,4	22,4	6,3	7,1	100,0

Pytania dotyczące ważności programu gospodarczego kandydata w najbliższych wyborach do Sejmu, pokazują wysoki stopień zainteresowania programem gospodarczym partii/kandydata. Najwyższe wskazania dotyczą

odpowiedzi „zdecydowanie tak” i „raczej tak” we wszystkich elektoratach. Zarówno wśród wyborców deklarujących poparcie dla danego ugrupowania, jak również wśród niegłosujących. W elektoratach partyjnych największe zainteresowanie programem gospodarczym wykazują sympatycy Polskiego Stronnictwa Ludowego (61,8% „raczej tak” i 15,8% „zdecydowanie tak”). W przypadku Ruchu Palikota liczba wskazań „zdecydowanie tak” i „raczej tak” była taka sama. Zarówno wśród zwolenników Polskiego Stronnictwa Ludowego oraz Sojuszu Lewicy Demokratycznej nie ma osób, które dokonałyby wskazania, iż „zdecydowanie nie” zwracają uwagi na program gospodarczy partii/kandydata. W przypadku osób, które „raczej nie” nie zwracają uwagi na program gospodarczy najniższe wartości wskazują na popierających Sojusz Lewicy Demokratycznej (2,8%) oraz osoby wybierające inne ugrupowania (2,7%).

Najliczniejszą grupą wśród nie mających zdania okazali się badani, którzy nie wyrazili chęci partycypowania w wyborach (22,4%).

Tabela 3. *Głosując w wyborach biorę pod uwagę sytuację gospodarczą w kraju – rozkład ilościowy i procentowy odpowiedzi w deklaracjach w odniesieniu do poglądów ideologicznych.*

		Zdecydowanie tak	Raczej tak	Nie mam zdania	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Razem
Lewica	ilość	86	112	34	19	6	257
	procent	33,5	43,6	13,2	7,4	2,3	100,0
Centrum	ilość	72	90	31	10	3	206
	procent	35,0	43,7	15,0	4,9	1,5	100,0
Prawica	ilość	128	137	55	26	9	355
	procent	36,1	38,6	15,5	7,3	2,5	100,0
Nie wiem/ nie potrafię określić	ilość	74	100	56	26	14	270
	procent	27,4	37,0	20,7	9,6	5,2	100,0

Bez względu na reprezentowane poglądy polityczne również i w tym przypadku najczęściej wskazań na zadane pytanie padło na odpowiedź „zdecydowanie tak” i „raczej tak”. W przypadku zdecydowanego sugerowania się sytuacją gospodarczą w kraju osiągnięto zbliżone wskaźniki wśród osób zadeklarowanych ideowo jako: prawicowe (36,1%), centrowe (35,0%), lewicowe (33,5%). Niższy wskaźnik uzyskano wśród osób nie potrafiących sprecyzować swoich poglądów (27,4%). Wyższe indykatory ukazuje wskazanie drugie – „raczej tak” – z odmienną kolejnością w podziale ideologicznym. Największy odsetek stanowiły osoby zadeklarowane jako centrowe (43,7%) i lewicowe (43,6%), następnie prawicowe (38,6%) i nie potrafiące określić poglądów ideologicznych (37%). W przypadku respondentów nie mających zadania co do wpływu sytuacji gospodarczej kraju

na ich decyzję wyborczą, najliczniejszy odsetek dotyczył osób nie potrafiących umiejscowić swoich poglądów ideologicznych (20,7%), podobne wartości odnotowano w przypadku osób z prawicowymi (15,5%) i centrowymi (15%) poglądami.

Tabela 4. *Głosując w wyborach zwracam uwagę na program gospodarczy kandydata/partii politycznej* – rozkład ilościowy i procentowy odpowiedzi w deklaracjach w odniesieniu do poglądów ideologicznych.

		Zdecydowanie tak	Raczej tak	Nie mam zdania	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Razem
Lewica	ilość	88	125	25	18	1	257
	procent	34,2	48,6	9,7	7,0	0,4	100,0
Centrum	ilość	68	103	25	8	2	206
	procent	33,0	50,0	12,1	3,9	1,0	100,0
Prawica	ilość	147	150	42	13	3	355
	procent	41,4	42,3	11,8	3,7	0,8	100,0
Nie wiem/ nie potrafię określić	ilość	69	104	59	20	18	270
	procent	25,6	38,5	21,9	7,4	6,7	100,0

W przypadku zainteresowania programem wyborczym kandydata/partii politycznej największą uwagę przywiązują do niego osoby określające swoje poglądy odpowiednio jako: prawicowe (41,4%), lewicowe (34,2%), centrowe (33%) oraz osoby niepotrafiące dokonać określenia (25,6%). W przypadku wskazań „raczej tak” kolejność dokładnie odzwierciedla taki sam układ jak w pytaniu dotyczącym sugerowania się kondycją gospodarczą w kraju, przy zwiększonych wskaźnikach procentowych – centrum (50%), lewica (48,6%), prawica (42,3%), osoby niepotrafiące określić poglądów (38,5%). Również i w tym przypadku osoby bez sprecyzowanych poglądów ideologicznych stanowiły najliczniejszą grupę, która nie miała zdania co do sugerowania się programem wyborczym kandydata/partii politycznej podczas elekcji parlamentarnej (21,9%).

Podsumowanie

Szerokie zainteresowanie głosowaniem ekonomicznym wśród politologów na świecie zaowocowało powstaniem wielu publikacji, a tym samym dało nam szeroką wiedzę na temat mechanizmów i motywów podejmowania decyzji przez wyborców, choć jeszcze wiele zostało do zbadania. Jedno jest pewne – wyborcy nagradzają urzędującą partię/kandydata w czasach dobrej kondycji gospodarczej, karzą natomiast w czasie kryzysu. Wpływ na takie zachowania ma zarówno ekonomiczna percepcja kondycji gospodarki państwa, jak również indywidualny poziom odczucia zasobności własnego portfela.

Z przeanalizowanych badań wynika jednoznacznie, że wyborcy biorą pod uwagę sytuację gospodarczą w kraju niezależnie od popierania konkretnej partii – „zdecydowanie tak” lub „raczej tak” (od 75% Ruch Palikota do 79% PSL). W mniejszym stopniu na ten problem zapatrują się respondenci deklarujący absencję wyborczą (60,4%).

W przypadku rozpatrywania programu gospodarczego kandydata lub partii politycznej zdecydowanie dużą uwagę przykładają do nich wyborcy Sojuszu Lewicy Demokratycznej (87,1%).

Bez względu na zadeklarowane poglądy ideologiczne i poparcie partyjne respondenci przykładają większą wagę do programu gospodarczego kandydata/partii politycznej aniżeli do kondycji gospodarki ogólnokrajowej, ze szczególnym akcentem wyborców deklarujących się jako prawicowi (lewica +5,7%; centrum +4,3%; prawica +9%).

Na kwestię związaną z programem gospodarczym kandydata/partii politycznej zdecydowanie częściej uwagę zwracają osoby zadeklarowane jako prawicowe (41,4%), niż lewicowe (34,2%) i z centrum (33%). Choć zdecydowanie tak lub raczej tak różnice te są mniejsze (prawicowe – 83,7%; centrum – 83%; lewica – 82,8%).

Reasumując, można stwierdzić, że niezależnie od przyjętego kryterium (elektoratu poszczególnych partii lub poglądów ideologicznych), około $\frac{3}{4}$ wyborców deklaruje uwzględnienie sytuacji gospodarczej kraju lub programu gospodarczego kandydata/partii politycznej jako czynnika mającego wpływ na oddany głos.

Bibliografia:

- Blais Andre, Dobrzynska Agnieszka (1998), *Turnout in Electoral Democracies*, „European Journal of Political Research” 33, s. 239-261.
- Cześniak Mikołaj (2002), *Partycypacja wyborcza w Polsce 1991-2001*, [w:] R. Markowski (red.), *System partyjny i zachowania wyborcze. Dekada polskich doświadczeń*, Warszawa: ISP-PAN.
- Downs Anthony (1957), *An economic theory of democracy*, New York: Harper and Row.
- Duch Raymond M., Stevenson Randolph T. (2008), *The Economic Vote: How Political and Economic Institutions Condition Election Results*, New York: Cambridge University Press.
- Feddersen Timothy, Sandroni Alvaro (2006), *A Theory of Participation in Elections*, „American Economic Review” 96 (4), s. 1271-1282.
- Fiorina Morris (1981), *Retrospective Voting in American National Elections*, New Haven: Yale University Press.
- Jasiewicz Krzysztof (2002), *Portfel czy różaniec? Wzory zachowań wyborczych Polaków 1995-2001*, [w:] R. Markowski (red.), *System partyjny i zachowania wyborcze. Dekada polskich doświadczeń*, Warszawa: ISP-PAN.
- Key Valdimer Orlando (1966), *The Responsible Electorate*, New York: Vintage.

- Lewis-Beck Michael S., Stegmaier Mary (2010), *Modele głosowania ekonomicznego*, [w:] R. K. Dalton, H-D. Klingemann (red.), *Zachowania polityczne*, t. 2, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Lewis-Beck Michael S., Whitten G.D. (2013), *Economics And Elections: Effects Deep And Wide*, "Electoral Studies" 32/2013.
- Linn Suzanna, Nagler Jonathan, Morales Marco A. (2010), *Economics, Elections, and Voting Behavior*, [w:] J.E. Leighley, *The Oxford Handbook of American Elections and Political Behavior*, DOI: 10.1093/oxfordhb/9780199235476.003.0020.
- Pacek Alexander C. (1994), *Macroeconomic Conditions and Electoral Politics in East Central Europe*, *American Journal of Political Science* 38 (3), s. 723-744.
- Riker, William H., Ordeshook Peter C. (1968), *A Theory of the Calculus of Voting*, "American Political Science Review" 62, s. 25-42.
- Tucker Joshua Aaron (2006), *Regional Economic Voting: Russia, Poland, Hungary, Slovakia, and the Czech Republic 1990-1999*, New York: Cambridge University Press.
- Van Der Brug Wouter, Van Der Eijk Cees, Franklin Mark (2007), *The Economy and the Vote: Economic Conditions and Elections in Fifteen Countries*, New York: Cambridge University Press.
- Ward Hugh (2006), *Teoria racjonalnego wyboru*, [w:] D. Marsh, G. Stoker (red.), *Teorie i metody w naukach politycznych*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.